
Petruskova přednáška – to bývala událost

Včera zemřel přední sociolog Miroslav Petrušek

21.8.2012 Mladá fronta DNES Strana 9 Názory, Jan Jandourek

V neděli zemřel profesor Miloslav Petrušek, významná postava české sociologie. Pro ty, kdo ho osobně neznali, bude Petrušek autorem řady znalých a přitom srozumitelných knih, což nebývá mezi akademiky pravidlem. Pro své studenty byl živým obrazem toho, jak má vypadat přednášející. Skoro symbolicky patří Miloslav Petrušek ke skupině lidí, která se narodila v roce 1936. Narodil se tehdy Václav Havel, vědec Antonín Holý, astrofyzik Jiří Grygar, dramatik Milan Uhde a mnoho dalších. Datum je samo o sobě náhoda, ale náhodou už asi není duch doby, která přes nepřízeň okolností ještě stačila intelektuální život těchto osobností ovlivnit.

Zlatá šedesátá

Nepřízeň to byla značná. Petrušek měl štěstí, že studoval filozofii a dějepis v Brně už v době, kdy stalinismus na chvíli ztratil dech. Sociologie byla za komunistů potlačena, protože totalitní a autoritářské režimy nemají nějaké bádání o společnosti zapotřebí.

Změna přišla v 60. letech. Od roku 1964 do roku 1967 Petrušek působil jako výzkumný pracovník Ústavu sociálně-politických věd Univerzity Karlovy. Pod vedením Pavla Machonina se tam prováděl výzkum sociální stratifikace v Československu. Po sovětské invazi už však výsledky nemohly být publikovány. Také Malý sociologický slovník, jehož byl spoluautorem, musel být stažen. V rámci „očišťování“ strany od „nespolehlivých“ mu v roce 1970 zrušili členství v KSČ a podmínky pro jeho práci se zhoršily.

Zhoršil se i jeho zdravotní stav, takže v období 1979 až 1987 pracoval na filozofické fakultě jako pomocný knihovník.

Nová etapa začala po roce 1989, což už pamatujeme my, jeho žáci poslední generace. Petrušek spoluzakládal Fakultu sociálních věd, kterou si představoval jako školu menší, kde bude bezprostřední vztah mezi studenty a učiteli. Kdo tam studoval ještě v polovině 90. let, pochytil něco z této ideje, než byla převálcována ekonomickou realitou. Tehdy ještě bývala přednáška událostí a uměleckým dílem. Ať už Petrušek přednášel o dějinách sociologie, typech moderní společnosti nebo „jen“ úvod do sociologie, byl to živý výklad proložený historickými narážkami, odkazy na literaturu nebo i jeho vlastní osobní zkušenosti. Když z nějakého důvodu odpadla Petruskova přednáška, nastával vzácný jev, totiž že tváře studentů a studentek se protáhly zklamáním. Jak přednášel, tak i psal. Jeho znalost literatury a schopnost ji sociologicky využít dávaly jeho řeči a psaní zvláštní náboj. V tom se podobal Masarykovi, také pečlivému čtenáři. Chce se říci, že i Marxovi, který literaturou dokládal své společenské teze.

Život pod dvěma totalitami

Znalost dějin sociologie mu dala schopnost rozeznat, že často není třeba objevovat objevené, protože o mnoha věcech už se psalo dávno. Stejně tak viděl, co je to „lidský faktor“ ve společenských vědách, což dokládal mnoha anekdotickými příběhy ze života slavných sociologů, příběhy bizarními, nicméně nejspíše – jak jiní autoři potvrzují – pravdivými.

Zdánlivá rozevlátost řeči a psaní je jen jednou stranou mince. Tou druhou je Petrušek, který se jako autor řady hesel podílel na jistě úporné práci na Velkém sociologickém slovníku, který vyšel na přelomu tisíciletí. Ostatně už v roce 1969 vyšla jeho kniha Sociometrie, což je pro laického čtenáře poněkud suché pojednání o tom, jak vypadá mapa vztahů ve skupině.

Miloslav Petrušek patřil ke generaci, která se potýkala s potížemi danými životem pod dvěma totalitními režimy. I bez vnějšího nátlaku však nebylo možné zabývat se zkoumáním společností a vyhnout se postavě Karla Marxe.

Petrušek vzpomínal na to, jak jednou vyprávěl o tom, jak se s kolegy vymaňovali z marxismu a jedna ze studentek mu řekla: „Ale nás nezajímá, jak jste se osvobodil od Marxe. Nás zajímá, jak jste se, proboha, dostal k němu.“ Úvahami o tom, jaké odcizení dnešní člověk ve svém světě prožívá, se zabýval do poslední chvíle. Napsal toho mnoho.

Jen tu slibovanou velkou knihu, které pracovně říkal „Všechno, co vím o sociologii“, už nedokončil.

Miloslav Petrušek

15. října 1936 Zlín – 19. 8. 2012 Přední český sociolog, vyučující na Fakultě sociálních věd UK. V letech 1991–1997 byl také jejím děkanem, v letech 1997–2000 byl prorektorem UK. Vystudoval v letech 1954–1959 filozofii a dějepis v Brně,

pak učil filozofii a formální logiku na Pedagogickém institutu ve Zlíně. Věnoval se však i sociologii, která byla v té době silně omezena. V období 1964–1967 byl výzkumným pracovníkem Ústavu sociálně-politických věd UK. Za normalizace spolupracoval s disentem.
Po Listopadu se v roce 1990 habilitoval na Filozofické fakultě UK v Praze.